

بررسی تطبیقی میزان سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران، علوم پزشکی شهید بهشتی، تربیت مدرس، تهران و شهید بهشتی

زهرا ابادری^۱، رویا پورنقی^{۲*}

چکیده

زمینه و هدف: عصر ما عصر پیشرفت علمی است که پایه آن آموزش و پژوهش علمی است. حال این کتابدارانند که بیشترین نقش در ارائه این آموزشها به کاربران کتابخانه خود را دارند و نکته اینجاست که خود کتابداران باید توانایی‌ها و سواد اطلاعاتی کافی داشته باشند تا بتوانند آنها را به مخاطبان خود منتقل کنند و خدمات اطلاع‌رسانی مناسبی به استفاده‌کنندگان از کتابخانه‌ها ارائه کنند. هدف از این مقاله بررسی تطبیقی میزان سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهها می‌باشد. **روش بررسی:** پژوهش حاضر از نوع پیمایشی توصیفی است. برای گردآوری اطلاعات از روش سرشماری استفاده شد و پرسشنامه تهیه شده در اختیار کلیه کارکنان کتابخانه‌های مرکزی دانشگاههای علوم پزشکی ایران، علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، تربیت مدرس و شهید بهشتی، که برابر ۱۰۰ نفر بودند، قرار گرفت. پرسشنامه شامل ۳۱ سوال بسته بود و در دو قسمت تهیه شده است برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روشهای آمار توصیفی نظیر تهیه جداول فراوانی، نمودارهای ستونی و محاسبه شاخصهای مرکزی مانند میانگین استفاده شد و برای این منظور از نرم افزار آماری SPSS استفاده شد.

یافته‌ها: یافته‌های تحقیق نشان داد که بیشترین استفاده افراد از بانکهای اطلاعاتی پیوسته ۵۸ درصد، اینترنت ۶۹ درصد و فهرست کامپیوتری ۷۱ درصد است. کتابداران دانشگاه تربیت مدرس با میانگین ۴/۱۳ در حد زیاد و بیشترین مهارت در استفاده از منابع را دارند و دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی با میانگین ۳/۶۲ کمترین مهارت را دارند. بیشترین استفاده از منابع به ترتیب کتب فارسی ۳/۸۲ و پایگاههای اطلاعاتی ۳/۵۶ می‌باشد. مهمترین روش روزآمدسازی و کسب اطلاعات در زمینه کتابداری استفاده از اینترنت ۸۰ درصد بود. بیشترین مشکلات کتابداران در کسب اطلاعات تخصصی عدم آگاهی از منابع جدید ۶۴ درصد، عدم تسلط به زبان انگلیسی ۵۲ درصد و عدم مهارت استفاده از رایانه ۵۰ درصد بود. کتابخانه‌های دانشگاههای مورد بررسی برای کارکنان خود امکان شرکت در کارگاههای آموزشی یک یا چند روزه و همچنین آموزشهای تخصصی کوتاه مدت را بیش از سایر فعالیتها فراهم نموده‌اند. آموزشهای ضمن خدمت تا حدی در ارتقای سواد اطلاعاتی کتابداران مؤثر بوده و ۹۲ درصد کتابداران معتقدند دریافت اطلاعات علمی تأثیر زیادی در کارایی کتابدار دانشگاهی دارد و اهمیت آموزش ضمن خدمت کتابداری را در حد بسیار زیادی ارزیابی کرده‌اند.

۱ - دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی - عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال Abazari 29@yahoo.com

۲- کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

* عهده دار مکاتبات

نتیجه گیری: با توجه به فرضیه پژوهش کتابداران کتابخانه های مرکزی از سواد اطلاعاتی مطلوبی برخوردارند، یافته های پژوهش حاکی از آن است که سطح سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه های مرکزی دانشگاهها در حد متوسطی است و در حد مطلوبی قرار ندارد. کلاسهای آموزش ضمن خدمت و کلاسهای ICDL و مداوم انگلیسی و دروس سواد اطلاعاتی در دانشگاهها پیشنهاد می شود.

کلید واژه ها: سواد اطلاعاتی - کتابداران - کتابخانه های دانشگاهی.

مقدمه

شرایط گوناگون، خودراهبری، همکاری و مشارکت، نوآوری و بالاخره فراگیری نحوه یادگیری از جمله کارکردهای عمده سواد اطلاعاتی به حساب می آیند که در واقع فراگیری سواد اطلاعاتی را از اهمیت ویژه ای برخوردار ساخته اند. (کورن، ۱۳۷۸) و (سوزا، ۱۳۷۵) سازمانهای بین المللی نیز تحقیقات و بیانیه هایی در زمینه سواد اطلاعاتی ارائه داده اند. از دیدگاه یونسکو در این مورد نقش مهم اجتماعی و فرهنگی بر عهده کتابخانه است (فورد، ۱۳۷۴) در کنفرانس ۱۹۹۳ ایفلا داشتن برنامه ها و فعالیتهای مشترک در زمینه آموزش استفاده کنندگان به عنوان یکی از راههای موثر پرداختن به موضوع سواد اطلاعاتی در حوزه های علوم و تکنولوژی بیان شد. (مارایس، ۱۹۹۲)^۴ مرکز منابع و اطلاعات تعلیم و تربیت (اریک) فعالانه در گردآوری اسناد و مدارک مربوط به سواد اطلاعاتی از سراسر جهان برای ذخیره در پایگاه اطلاعاتی می کوشد. (وبر و جانستون) در دهه گذشته، اقدامات بسیاری در زمینه سواد اطلاعاتی در سراسر جهان ثبت شده که در این میان به طور ویژه می توان به آنچه در آمریکای شمالی، استرالیا، آفریقای جنوبی و اروپای شمالی صورت پذیرفته است اشاره کرد (بروس، ۲۰۰۰)^۵ کتابداران بیشترین نقش در ارائه آموزش به کاربران کتابخانه خود را دارند و نکته اینجاست که خود کتابداران باید توانایی ها و سواد اطلاعاتی کافی داشته باشند تا بتوانند آنها را به مخاطبان خود منتقل کنند و خدمات اطلاع رسانی مناسبی به استفاده کنندگان از

در عصری که حجم عظیم انتشارات و اطلاعات تولید شده فرصت مطالعه همه آنها را برای ما از بین برده است، داشتن سواد اطلاعاتی اهمیت بسیاری دارد. سواد اطلاعاتی وسیله ای برای توانمندی فردی است که به مهارت فرد در تحلیل، اتخاذ تصمیمات محققانه و یا استقلال او در جستجوی حقیقت می انجامد. (کمیته سواد اطلاعاتی انجمن کتابداری آمریکا، ۱۹۸۹، ص ۱) عبارت سواد اطلاعاتی برای اولین بار در سال ۱۹۷۰ در مورد استفاده از کتابخانه ها مطرح شد. (فورد، ۱۳۷۴) سال ۱۹۹۰ سال بین المللی سواد نامیده شد. در سال ۱۹۹۰ بر اساس تعریف انجمن کتابداری آمریکا با سواد اطلاعاتی فردی است که توانایی تشخیص نیاز به اطلاعات را دارد و می تواند به جایابی، ارزیابی و استفاده موثر از اطلاعات مورد نیاز بپردازد و بالاخره نحوه یادگیری را فراگیرند. شیوه تفکر در مورد اطلاعات به عنوان ضروریات زندگی روزمره و برقراری ارتباط انسانها با یکدیگر در جوامع اطلاعاتی در ۱۹۹۲ توسط مارایس بیان گردید. (نظری، ۱۳۸۴) وبر و جانستون نیز در سال ۲۰۰۱ تعریفی گسترده تر پیشنهاد کردند. (وبر و جانسون، ۲۰۰۳)^۲ بروس نیز سواد اطلاعاتی را به عنوان مجموعه مهارتهایی توصیف کرده است که یاریگر افراد در یافتن اطلاعات مورد نیاز هستند و به فراگیری تمام عمر افراد منجر می شوند (آنجلو و پردو، ۲۰۰۱)^۳ یادگیری تمام عمر، تفکر انتقادی، توانایی حل مساله، و تصمیم گیری مبتنی بر اطلاعات در

¹ American Library Association Presidential Committee on Information Literacy

² Webber & Johnston

³ Angeley & Purdue

⁴ Maraise

⁵ Bruce

دست آوردن مهارت‌های لازم در سواد اطلاعاتی جهت خدمت به افراد جامعه، کتابداران باید بر آموزش همیشگی و مادام‌العمر تاکید ورزند. (صیامیان) چرا که یادگیری سواد اطلاعاتی به صورت مادام‌العمر فرد را در چرخه تجربیات و عمل قدرتمند می‌سازد (زمانی) و (آندرتا، ۲۰۰۷)^۲

لازم است مفهوم سواد اطلاعاتی در برنامه‌های یادگیری آنها گنجانده و ادغام شود، بطوریکه فراگیران بتوانند نقش یک رهبر را در تجهیز افراد و موسسه‌ها ایفا نمایند (وستل و ریتچی، ۱۹۹۹)^۳

فرضیه پژوهش

فرضیه پژوهش مبنی بر «سواد اطلاعاتی کتابداران دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران، علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، شهید بهشتی و تربیت مدرس در حد مطلوبی است.» می‌باشد.

سوالات پژوهش

سوالات پژوهش شامل: ۱- سواد اطلاعاتی کتابداران دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران، علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، شهید بهشتی و تربیت مدرس به چه میزان می‌باشد؟ ۲- میزان آشنایی کتابداران با ابزارهای جستجو و بازیابی منابع اطلاعاتی (اعم از دستی و ماشینی) چگونه است؟ ۳- کتابداران کدام دانشگاه میزان مهارت بیشتری در برآوردن نیاز کاربران دارند؟ ۴- بیشترین منبع مورد استفاده کتابداران در رشته تخصصی شان کدام است؟ ۵- مهمترین روش مورد استفاده کتابداران برای روزآمد کردن و کسب اطلاعات در زمینه کتابداری کدام است؟ ۶- کتابداران در دوران خدمت جهت کسب اطلاعات تخصصی مورد نیاز، چه مشکلاتی دارند؟ ۷- دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران، علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، شهید بهشتی و تربیت مدرس برای ارتقای سواد اطلاعاتی کتابدارانشان در طی دوران خدمت چه اقداماتی کرده‌اند؟ ۸- آیا آموزش‌های

کتابخانه‌ها ارائه کنند. فقدان سواد اطلاعاتی در نزد کتابداران منجر به استفاده ناموفق از منابع می‌شود و سرمایه‌های عظیم مالی و انسانی که صرف تهیه، خرید و مجموعه‌سازی و سازماندهی انواع مواد و منابع علمی خارجی و داخلی می‌گردد، نمی‌تواند بالاترین بازده و بهره‌وری را به جامعه دانشگاهی برساند. مشخص شدن سطح سواد اطلاعاتی کتابداران می‌تواند در برنامه‌ریزی آموزشی و آموزش ضمن خدمت برای آنان موثر باشد. هدف از این مقاله بررسی تطبیقی میزان سواد اطلاعاتی کتابداران دانشگاه‌های تهران، تربیت مدرس، شهید بهشتی و علوم پزشکی ایران و علوم پزشکی شهید بهشتی می‌باشد که آیا طی چند سال تحصیل در دانشگاه و طی چند سال تجربه کاری و خدمت در کتابخانه سواد اطلاعاتی کافی مشتمل بر آشنایی با اصول استفاده از کتابخانه و منابع اطلاعاتی، آشنایی با کامپیوتر و متعلقات آن و نرم‌افزارهای لازم، استفاده از بانک‌های اطلاعاتی و شبکه جهانی اینترنت و... را کسب نموده‌اند یا خیر؟ آیا دانشگاه محل خدمت آنان آموزش‌های ضمن خدمت برای آنان در نظر می‌گیرد و این آموزش‌ها تا چه حد مفید بوده و آموزش‌های ضمن خدمت تاثیری در ارتقای سواد اطلاعاتی کتابداران داشته است؟ چرا که هدف اصلی از آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی باید پرورش کتابدارانی باشد که در دو زمینه گردآوری و سازماندهی اطلاعات و مدیریت اطلاعات و نحوه استفاده از آنها مهارت داشته باشند تا بتوانند مهارت‌های سواد اطلاعاتی را بدست آورند (موسوی چلک، ۱۳۸۳) دوره‌های معتبر سواد اطلاعاتی که توسط کتابداران در کتابخانه‌ها ارائه می‌شود، می‌تواند باعث تغییر در زمینه‌های آموزشی شود. (شرکی، ۲۰۰۶)^۱ کتابداران در حوزه‌های مختلف علوم و فناوری نقش مهمی در تحقق سواد اطلاعاتی دارند (فورد، ۱۳۷۴) همچنین به دلیل تاثیر خدماتشان در جامعه و لزوم آشنایی و تسلط بر استفاده از ابزارها و فناوری نوین، کتابداران نیازمند خودآموزی مستمر هستند و به خاطر به

^۲ Andretta

^۳ Westell & Ritchie

^۱ sharkey

ضمن خدمت تأثیری در ارتقای سواد اطلاعاتی کتابداران داشته است؟، می باشد.

تعاریف عملیاتی

کتابداران: منظور کارمندان کتابخانه که در کتابخانه مشغول کار هستند و به مراجعه کنندگان خدمات ارائه می کنند. اعم از افراد با تحصیلات دیپلم، کارشناس، کارشناس ارشد و دکترا در رشته های کتابداری و غیر کتابداری است.

سواد اطلاعاتی: به مجموعه دانش و توانایی های فرد گفته می شود که فرد بتواند نیاز اطلاعاتی خود را به صورت دقیق تشخیص دهد، شناسایی نماید و آنها را بر حسب ارتباط با نیاز اطلاعاتی خود ارزیابی کند.

در این تحقیق سواد اطلاعاتی مشتمل بر موارد زیر است: آگاهی از اینکه اطلاعات را باید از کجا بدست آورد. ۲- توان بازیابی اطلاعات (دستی و ماشینی). ۳- توان ارزیابی اطلاعات. ۴- آشنایی با کامپیوتر و متعلقات آن.

استانداردهای سواد اطلاعاتی: استانداردهایی که از طرف مجامع و مراکز بین المللی و معتبر از قبیل انجمن کتابداران دانشگاهی آمریکا و انجمن کتابخانه های پژوهشی و دانشگاهی آمریکا وابسته به انجمن کتابخانه های آمریکا ارائه شده است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع پیمایشی توصیفی است. برای گردآوری اطلاعات از روش سرشماری استفاده شد و پرسشنامه تهیه شده در اختیار کلیه کارکنان کتابخانه های مرکزی دانشگاههای علوم پزشکی ایران، علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، تربیت مدرس و شهید بهشتی، که برابر ۱۰۰ نفر بودند، قرار گرفت. تحقیق حاضر در طی پنج ماه انجام شد و اطلاعات مورد نیاز برای این تحقیق از طریق پرسشنامه گردآوری شد. پرسشنامه شامل ۳۱ سوال بسته بود و در دو قسمت تهیه شده بود قسمت اول مربوط به مهارتهای اطلاع یابی و ارائه خدمات به کاربران کتابخانه های محل

خدمت کتابداران بود و قسمت دوم مربوط به بررسی سواد اطلاعاتی و مهارتهای اطلاع یابی در زمینه رشته کتابداری بود. در این تحقیق از دو معیار برای سنجش میزان سواد اطلاعاتی کارکنان، یکی بر اساس اظهارات کارکنان و دیگری بر اساس نسبت پاسخهای صحیح به آزمون چهار گزینه ای استفاده شد. در استفاده از معیار اول با توجه به اینکه در این تحقیق از طیف لیکرت ۵ گزینه ای استفاده شد و با توجه به اینکه میانگین بدست آمده عددی بین ۱ تا ۵ می باشد و حد فاصل بین متوسط و زیاد عدد ۳/۵ می باشد، لذا در صورتیکه میانگین بدست آمده بزرگتر از ۳/۵ باشد می گوئیم که میزان سواد اطلاعاتی در حد مطلوبی می باشد که هر چقدر این میانگین به عدد ۵ نزدیکتر باشد، میزان سواد اطلاعاتی کارکنان بیشتر است. در سنجش میزان سواد اطلاعاتی کارکنان بر حسب معیار دوم اگر نسبت پاسخهای صحیح ارائه شده کمتر از ۲۰ درصد را خیلی بد، بین ۲۰ تا ۴۰ درصد را بد، ۴۰ تا ۶۰ درصد را متوسط، ۶۰ تا ۸۰ درصد را خوب و بالای ۸۰ درصد را بسیار خوب تعریف نماییم، در صورتیکه نسبت پاسخهای صحیح ارائه شده بیش از ۶۰ درصد باشد می توان گفت که سواد اطلاعاتی کارکنان در حد مطلوبی می باشد و هر چقدر این میانگین به ۱۰۰ نزدیکتر باشد، میزان سواد اطلاعاتی کارکنان بیشتر است. برای سنجش روایی پرسشنامه از روش اعتبار محتوایی استفاده شد و پرسشنامه تهیه شده مورد تأیید اساتید راهنما و مشاور قرار گرفت. نتایج ضریب آلفای کرونباخ نیز پایایی پرسشنامه را برای تک تک ابعاد و کل سؤالات پرسشنامه مورد تأیید قرار داد. ضریب آلفا برای کل پرسشنامه برابر ۰/۹۵ بدست آمد که این مقدار حاکی از پایایی مناسب و مطلوب سؤالات پرسشنامه بود. برای تجزیه و تحلیل داده ها از روشهای آمار توصیفی نظیر تهیه جداول فراوانی، نمودارهای ستونی و محاسبه شاخصهای مرکزی مانند میانگین استفاده شد و برای این منظور از نرم افزار آماری SPSS استفاده شد.

یافته‌ها

سال سابقه فعالیت دارند. در پاسخ به اولین سؤال اساسی پژوهش مبنی بر اینکه «سواد اطلاعاتی کتابداران دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران، علوم پزشکی شهید پزشکی، تهران، شهید بهشتی و تربیت مدرس به چه میزان می‌باشد؟» دو معیار مختلف برای سنجش میزان سواد اطلاعاتی کارکنان در نظر گرفته شد. (جدول ۱)

۸۰ درصد جامعه پژوهش را زنان تشکیل داده و ۵۳ درصد سن کمتر از ۳۵ سال داشتند. نیمی از کارمندان کتابخانه‌های مورد بررسی (۵۱ درصد) را افراد دارای مدرک تحصیلی لیسانس تشکیل می‌دادند از لحاظ نوع استخدام بیشترین (۴۸ درصد) از کارکنان کتابخانه‌های مورد بررسی به صورت کارمند رسمی مشغول فعالیت بودند. از لحاظ میزان سابقه کاری ۵۲ درصد کارکنان کمتر از ۱۰

جدول ۱- میزان سواد اطلاعاتی کارکنان کتابخانه‌های مورد بررسی

کل کارکنان	شهید بهشتی	علوم پزشکی بهشتی	علوم پزشکی ایران	تربیت مدرس	دانشگاه تهران	میزان سواد اطلاعاتی
۳/۸۵	۳/۷۲	۴/۰۶	۳/۶۸	۳/۹۰	۳/۹۴	میانگین شاخص‌های ۱۸ گانه بر اساس اظهارات کارکنان
۵۳/۲	۵۰/۵	۵۰/۹	۵۸/۶	۵۶/۳	۴۹/۴	درصد پاسخ‌های صحیح به آزمون

کارکنان برابر ۴/۰۶ و در حد زیاد و در دانشگاه شهید بهشتی میزان سواد اطلاعاتی بر حسب اظهارات کارکنان برابر ۳/۷۲ بدست آمد است که نشان دهنده سواد اطلاعاتی نسبی کارکنان می‌باشد. در سنجش میزان سواد اطلاعاتی کارکنان بر حسب معیار دوم از نسبت پاسخهای صحیح داده شده به کل سؤالات استفاده شد. نتایج آزمون چهار گزینه‌ای نشان داد که در دانشگاه تهران تنها ۴۹/۴ درصد پاسخهای ارائه شده از سوی کارکنان صحیح بوده است که این امر بیانگر این است که سواد اطلاعاتی کارکنان دانشگاه تهران در حد متوسط رو به پایین می‌باشد. در دانشگاه تربیت مدرس ۵۶/۳ درصد پاسخهای ارائه شده از سوی کارکنان صحیح بوده است که این امر بیانگر این است که سواد اطلاعاتی کارکنان دانشگاه تربیت مدرس در حد متوسط رو به بالا و در حد مطلوب می‌باشد. در دانشگاه علوم پزشکی ایران ۵۸/۶ درصد پاسخهای ارائه شده در آزمون چهار گزینه‌ای از سوی کارکنان صحیح بوده و سواد اطلاعاتی کارکنان این دانشگاه در حد متوسط رو به

در سنجش میزان سواد اطلاعاتی با استفاده از معیار اول میزان آشنایی و مهارت کارکنان در زمینه‌های مختلف، از خود افراد مورد سؤال قرار گرفت و مجموع این متغیرها به عنوان میزان سواد اطلاعاتی کارکنان لحاظ شد. این متغیرها شامل ۱۸ شاخص بودند که عبارتند از آشنایی با: روشهای مختلف تحقیق، پایگاههای اطلاعاتی، موتورهای جستجو، راهنماهای موضوعی، چکیده نامه‌ها، نشریات تخصصی، اصطلاحنامه‌ها، اینترنت، و مهارت در: زبان تخصصی، انتخاب منابع، عملگرهای جستجو، برگه دان، فهرست کامپیوتری، منابع مرجع، شیوه گردآوری اطلاعات، ارزیابی منابع چاپی، ارزیابی منابع الکترونیکی و رعایت مسائل حقوقی، که طبق نتایج بدست آمده در دانشگاه تهران میزان سواد اطلاعاتی کارکنان برابر ۳/۹۴ و در حد نسبتاً زیاد، در دانشگاه تربیت مدرس میزان سواد اطلاعاتی برابر ۳/۹۰ و در حد نسبتاً زیاد، در دانشگاه علوم پزشکی ایران میزان سواد اطلاعاتی کارکنان برابر ۳/۶۸ و در حد نه چندان زیاد، در دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی میزان سواد اطلاعاتی

که طبق نظرات اکثریت کارکنان تمام منابع و ابزارهای در نظر گرفته شده در این تحقیق در کتابخانه ها موجود می باشد و بر این اساس کمتر از نیمی از کارکنان یعنی ۳۰ درصد از چکیده نامه ها، ۳۵ درصد از فهرست برگه ای، ۳۶ درصد از بانکهای اطلاعاتی روی دیسک فشرده، ۳۹ درصد از کتابشناسی ها و ۴۰ درصد از نمایه نامه ها برای یافتن اطلاعات مورد نیاز استفاده می کنند. در مقابل نسبت بیشتری از کارکنان کتابخانه های مورد بررسی یعنی ۵۸ درصد از بانکهای اطلاعاتی پیوسته و ۶۹ درصد از اینترنت و ۷۱ درصد از فهرست کامپیوتری استفاده می کنند (جدول ۲).

بالا و مطلوبتری نسبت به کارکنان سایر دانشگاهها می باشد. در دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی ۵۰/۹ درصد پاسخهای صحیح ارائه شده از سوی کارکنان نشانگر سواد اطلاعاتی در حد متوسط و نه چندان مطلوب می باشد. در دانشگاه شهید بهشتی ۵۰/۵ درصد پاسخها صحیح بودند که سواد اطلاعاتی کارکنان این دانشگاه را در حد متوسط و نه چندان مطلوبی نشان می دهد. در پاسخ به دومین سؤال پژوهش در مورد اینکه «میزان استفاده کتابداران از ابزارهای جستجو و بازیابی منابع اطلاعاتی (اعم از دستی و ماشینی) چگونه است؟» پردازش داده های گردآوری شده نشان داد

جدول ۲- توزیع درصد فراوانی نظرات کارکنان کتابخانه های مورد بررسی در مورد چگونگی یافتن اطلاعات مورد نیاز کاربران

منابع و ابزارها	وجود دارد	استفاده می کنند	بی اطلاع	استفاده نمی کنند
چکیده نامه ها	۶۷	۳۰	۳۳	۷۰
کتابشناسی ها	۷۵	۳۹	۲۵	۶۱
فهرست برگه ای کتابخانه	۶۸	۳۵	۳۲	۶۵
فهرست کامپیوتری کتابخانه	۹۰	۷۱	۱۰	۲۹
بانکهای اطلاعاتی پیوسته	۸۷	۵۸	۱۳	۴۲
بانکهای اطلاعاتی روی دیسک فشرده	۷۳	۳۶	۲۷	۶۴
نمایه نامه ها	۷۵	۴۰	۲۵	۶۰
اینترنت	۸۹	۶۹	۱۱	۳۱

ترتیب کارکنان دانشگاه تهران با میانگین ۴/۰۷، دانشگاه شهید بهشتی با میانگین ۴/۰۳، دانشگاه علوم پزشکی ایران با میانگین ۳/۷۷ و دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی با میانگین ۳/۶۲ در رده های بعدی از لحاظ میزان مهارت در برآوردن نیاز کاربران دارند (جدول ۳).

در پاسخ به سؤال اساسی سوم پژوهش مبنی بر «کتابداران کدام دانشگاه میزان مهارت بیشتری در برآوردن نیاز کاربران دارند؟» نتایج تحقیق نشان داد که کارکنان دانشگاه تربیت مدرس با میانگین ۴/۱۳ در حد زیاد و بیشترین میزان مهارت را در استفاده از منابع دارند. به همین

جدول ۳- مقایسه میانگین امتیازات مهارت‌های کارکنان در کتابخانه‌های دانشگاه‌های مورد بررسی

شماره گروه	میزان مهارت کارکنان کتابخانه‌ها	میانگین امتیازات				
		دانشگاه تهران	تربیت مدرس	علوم پزشکی ایران	شهید بهشتی	علوم پزشکی شهید بهشتی
۱	استفاده از زبان انگلیسی	۳/۸۵	۳/۶۹	۳/۶۱	۴	۳/۲۸
۲	انتخاب و بهره‌گیری از منابع اطلاعاتی	۴/۲۴	۴/۱۹	۳/۷۲	۴/۲۲	۳/۷۸
۳	استفاده از عملگرهای جستجو	۳/۸۳	۳/۶۷	۳/۸۹	۳/۸۹	۳/۶۵
۴	استفاده از برگه‌دان کتابخانه	۴/۳۵	۳/۹۴	۳/۵	۴/۳۳	۳/۳۱
۵	استفاده از فهرست کامپیوتری کتابخانه	۴/۴۸	۴/۵۸	۴/۳۹	۴/۵۶	۴/۳۵
۶	شناخت منابع مرجع مربوط به کتابخانه	۴/۱۶	۴	۳/۴۴	۴	۴
۷	شیوه‌های گردآوری اطلاعات از منابع اطلاعاتی	۳/۷۳	۴	۳/۹۸	۴/۱۱	۴
۸	ارزیابی منابع اطلاعاتی چاپی	۳/۶۹	۳/۸۲	۴	۳/۶۷	۳/۱۹
۹	ارزیابی منابع اطلاعاتی الکترونیکی	۳/۵۶	۳/۷۸	۳/۵۶	۳/۵۶	۳/۲۴
	کل مهارتها	۴/۱۷	۴/۱۳	۳/۷۷	۴/۱۳	۳/۶۲

متوسط به بالایی مورد استفاده قرار می‌گیرند. نشریات لاتین، پایگاه‌های اطلاعاتی بر روی دیسک فشرده (CD) و مجموعه مقالات گردهمایی‌های داخلی و خارجی به ترتیب با میانگین امتیاز ۲/۷۶، ۲/۷۷ و ۲/۸۷ کمترین میزان استفاده را توسط کارکنان در رشته تخصصی شان دارند (جدول ۴).

در پاسخ به سؤال اساسی پژوهش مبنی بر «بیشترین منبع مورد استفاده کتابداران در رشته تخصصی شان کدام است؟» نتایج تحقیق نشان داد که کتب فارسی با میانگین ۳/۸۲ و پایگاه‌های اطلاعاتی با میانگین ۳/۵۶ بیش از حد متوسط و تقریباً زیاد استفاده می‌شود و نشریات فارسی و کتب لاتین به ترتیب با میانگین ۳/۳۴ و ۳/۱ در حد

جدول ۴- میزان استفاده کارکنان کتابخانه‌های مورد بررسی از منابع به تفکیک دانشگاهها

منابع	میانگین میزان استفاده				
	دانشگاه تهران	تربیت مدرس	شهید بهشتی	علوم پزشکی بهشتی	علوم پزشکی ایران
کتب فارسی	۴/۳۹	۳/۵۸	۳/۶۱	۳/۸	۳/۵
کتب لاتین	۳/۵	۳/۱۲	۲/۸۳	۳/۱	۲/۷۲
مجموعه مقالات گردهمایی‌های داخلی و خارجی	۳/۱۴	۲/۸۵	۲/۶۱	۳/۶	۲/۳۳
پایگاه‌های اطلاعاتی بر روی دیسک فشرده (CD)	۳/۱۴	۲/۵	۲/۵۶	۳	۲/۶۷
پایگاه‌های اطلاعاتی	۳/۸۶	۲/۸۵	۳/۵	۴/۵	۳/۶۷
نشریات فارسی	۳/۶۸	۳/۳۵	۲/۸۳	۳/۷	۳/۱۱
نشریات لاتین	۲/۸۶	۲/۸۵	۲/۴۴	۳/۶	۲/۳۳
کل منابع	۳/۵۱	۳/۰۱	۲/۹۱	۳/۶۱	۲/۹۰

نتایج تحلیل داده‌ها نشان داد که اینترنت بیشترین نقش را در این زمینه دارد بطوری که ۸۰ درصد کارکنان از این روش استفاده می‌کنند. بر همین اساس ۶۱ درصد کارکنان بحث و

در پاسخ به پنجمین سؤال اساسی پژوهش مبنی بر «مهمترین روش مورد استفاده کتابداران برای روزآمد کردن و کسب اطلاعات در زمینه کتابداری کدام است»

عضویت و شرکت در انجمن های کتابداری را برای روزآمد کردن و کسب اطلاعات در زمینه کتابداری ترجیح داده و مورد استفاده قرار می دهند (جدول ۵).

گفتگو با همکاران، ۵۹ درصد شرکت فعال در برنامه های آموزشی ضمن خدمت، ۵۴ درصد فصلنامه ها و مجلات مرتبط با کتابداری، ۵۲ درصد شرکت در سمینارها و گردهمایی های کتابداری، ۴۹ درصد خبرنامه ها و بولتن ها و ۴۰ درصد پایگاههای اطلاعاتی آنلاین و ۳۵ درصد

جدول ۵- مقایسه روش مورد استفاده کارکنان برای روزآمد سازی اطلاعات به تفکیک دانشگاهها

روش روزآمد سازی	دانشگاه تهران		تربیت مدرس		علوم پزشکی ایران		علوم پزشکی بهشتی		شهید بهشتی		کل کارکنان	
	فراوانی	نسبت در دانشگاه	فراوانی	نسبت در دانشگاه	فراوانی	نسبت در دانشگاه	فراوانی	نسبت در دانشگاه	فراوانی	نسبت در دانشگاه	فراوانی	درصد فراوانی
شرکت در سمینارها و گردهمایی های کتابداری	۱۱	۳۹,۳%	۱۴	۵۳,۸%	۱۰	۵۵,۶%	۷	۷۰,۰%	۱۰	۵۵,۶%	۵۲	۵۲,۰%
استفاده از اینترنت	۲۰	۷۱,۴%	۱۹	۷۳,۱%	۱۴	۷۷,۸%	۱۰	۱۰۰,۰%	۱۷	۹۴,۴%	۸۰	۸۰,۰%
خبرنامه ها و بولتن ها و...	۱۲	۴۲,۹%	۷	۲۶,۹%	۱۰	۵۵,۶%	۷	۷۰,۰%	۱۳	۷۲,۳%	۴۹	۴۹,۰%
فصلنامه ها و مجلات مرتبط با کتابداری	۱۳	۴۶,۴%	۱۱	۴۲,۳%	۸	۴۴,۴%	۹	۹۰,۰%	۱۳	۷۲,۳%	۵۴	۵۴,۰%
پایگاههای اطلاعاتی آنلاین	۱۴	۵۰,۰%	۴	۱۵,۴%	۵	۲۷,۸%	۸	۸۰,۰%	۹	۵۰,۰%	۴۰	۴۰,۰%
بحث و گفتگو با همکاران	۱۲	۴۲,۹%	۲۰	۷۶,۹%	۱۲	۶۶,۷%	۷	۷۰,۰%	۱۰	۵۵,۶%	۶۱	۶۱,۰%
عضویت و شرکت در انجمن های کتابداری	۸	۲۸,۶%	۴	۱۵,۴%	۸	۴۴,۴%	۷	۷۰,۰%	۸	۴۴,۴%	۳۵	۳۵,۰%
شرکت در برنامه های آموزشی ضمن خدمت	۱۵	۵۳,۶%	۱۲	۴۶,۳%	۱۳	۷۲,۳%	۵	۵۰,۰%	۱۴	۷۷,۸%	۵۹	۵۹,۰%

حدودی مهارتهای استفاده از رایانه و نرم افزارها را ندارند و ۴۶ درصد کارکنان کتابخانه های مورد بررسی تا حد زیاد و ۱۷ درصد تا حدودی عدم وجود اطلاعات تخصصی مورد نیاز را مانع دستیابی خود به اطلاعات عنوان نموده اند. مقایسه میزان مواجهه کارکنان با این مشکلات نشان می دهد که کارکنان کتابخانه دانشگاه تهران با میانگین ۳/۷۹ بیش از کارکنان سایر کتابخانه ها با مشکلات دستیابی به منابع برخورد دارند. کارکنان دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی با

در پاسخ به ششمین سؤال اساسی پژوهش مبنی بر « کتابداران در دوران خدمت جهت کسب اطلاعات تخصصی مورد نیاز، چه مشکلاتی دارند؟» یافته های تحقیق نشان داد که ۶۴ درصد کارکنان کتابخانه ها تا حد زیاد و خیلی زیادی با مشکل عدم آگاهی از منابع جدید مواجه هستند. ۵۲ درصد از کارکنان با مشکل عدم تسلط کافی به متون انگلیسی در حد زیاد و ۲۵ درصد در حد متوسط مواجه هستند. ۵۰ درصد کارکنان تا حد زیاد و ۸ درصد تا

میانگین ۳/۴۳، تربیت مدرس با میانگین ۳/۳۳، شهید بهشتی
ایران با میانگین ۲/۸۲ با این مشکلات در دستیابی به
اطلاعات مواجه هستند. (جدول ۶)

جدول ۶- مقایسه میزان مواجهه کارکنان کتابخانه‌های مورد بررسی با مشکلات دستیابی به اطلاعات به تفکیک دانشگاهها

میانگین امتیازات						موانع و مشکلات
کل کارکنان	علوم پزشکی ایران	علوم پزشکی بهشتی	شهید بهشتی	تربیت مدرس	دانشگاه تهران	
۳,۷۱	۳,۱۱	۳,۴	۳,۸۹	۳,۵۸	۴,۲۱	عدم آگاهی از منابع جدید
۳,۴۵	۳	۳,۵	۳,۲۸	۳,۶۵	۳,۶۴	عدم تسلط کافی به متون انگلیسی
۳,۱۴	۲,۵	۳,۴	۲,۸۳	۳,۰۸	۳,۷۱	نداشتن مهارت‌های استفاده از رایانه و نرم افزارها
۳,۱۷	۲,۶۷	۳,۴	۳,۱۷	۳	۳,۵۷	عدم وجود اطلاعات تخصصی مورد نیاز
۳,۳۷	۲,۸۲	۳,۴۳	۳,۲۹	۳,۳۳	۳,۷۹	کل موانع

که کتابخانه‌های دانشگاه‌های مورد بررسی برای کارکنان خود امکان شرکت در گارگاه‌های آموزشی یک یا چند روزه و همچنین آموزش‌های تخصصی کوتاه مدت را بیشتر از سایر فعالیتها فراهم نموده‌اند.

در پاسخ به هفتمین سؤال اساسی پژوهش مبنی بر «دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران، علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، شهید بهشتی و تربیت مدرس برای ارتقای سواد اطلاعاتی کتابدارانشان در طی دوران خدمت چه اقداماتی کرده‌اند؟» با توجه به نتایج بدست آمده در (جدول ۷) و با نگاهی به کل جامعه آماری مشاهده می‌شود

جدول ۷- نظرات کارکنان کتابخانه‌های مورد بررسی در مورد اقدامات آموزشی انجام شده توسط دانشگاهها

درصد فراوانی به تفکیک هر دانشگاه						گویه‌ها
کل کارکنان	شهید بهشتی	علوم پزشکی بهشتی	علوم پزشکی ایران	تربیت مدرس	دانشگاه تهران	
%۶۰,۰	%۹۴,۴	%۱۰۰,۰	%۷۲,۲	%۵۳,۸	%۲۱,۴	برگزاری گارگاه‌های آموزش یک یا چند روزه
%۳۷,۰	%۵۰,۰	%۵۰,۰	%۴۴,۴	%۱۹,۲	%۳۵,۷	امکان شرکت در سمینارهای کتابداری
%۵۷,۰	%۵۰,۰	%۷۰,۰	%۶۱,۱	%۴۶,۲	%۶۷,۳	آموزش‌های کوتاه مدت تخصصی
%۱۴,۰	%۱۶,۷	%۱۰,۰	%۵,۶	%۱۱,۵	%۲۱,۴	آموزش‌های بلند مدت تخصصی
%۲۸,۰	%۳۸,۹	%۲۰,۰	%۵,۶	%۵۳,۸	%۱۴,۳	ارائه بروشور و یا جزوات آموزشی

زاده، ۱۳۸۰، ص ۳۱۷-۳۳۴) و (بختیارزاده، ۱۳۸۱، ص ۸) همچنین در تحقیقی که جولاهی ساروی بر روی سرپرستاران بیمارستانها انجام داد به همین نتایج رسید. (جولاهی ساروی، ۱۳۸۵، ص ۱) بر اساس یافته های پژوهش موارد زیر پیشنهاد می شود: چون ۵۲ درصد از نیروها، جوان و پر انرژی هستند، با توجه به ظهور فناوری های جدید در امر اطلاع رسانی باید نسبت به افزایش توان و دانش این کارکنان در ارائه خدمت به کاربران با فراهم آوردن امکانات آموزشی لازم اقدام نمود و با بکارگیری سیاستهای مناسب و شناخت مشکلات آنها زمینه مناسبی برای ارتقای سواد اطلاعاتی و تمهیداتی برای آموزشهای ضمن خدمت آنان در نظر گرفت. بیشترین مشکل از نگاه کتابداران عدم تسلط به متون انگلیسی و عدم مهارت استفاده از رایانه و نرم افزارها بیان شده است، برگزاری کلاسهای ICDL و کلاسهای آموزش زبان انگلیسی مداوم پیشنهاد می شود. با توجه به اظهار نظر کتابداران در مورد نیاز به آموزشهای استفاده از رایانه پیشنهاد می شود در دوران تحصیل دروس با عناوین سواد اطلاعاتی در دوران تحصیل کتابداران در دانشگاهها فراهم آید. همچنین پیشنهاد می شود مدیران و رؤسای کتابخانه ها و دانشگاهها توجه بیشتری به کتابداران کرده و آنها را در ارتقای سواد اطلاعاتی یاری کنند. و پیشنهاد می شود در هنگام آزمونهای استخدامی و یا پذیرش نیروی انسانی متخصص کتابداری، از نظر سطح سواد اطلاعاتی نیز بررسی شوند.

فهرست منابع

- ۱- بختیارزاده، ا. (۱۳۸۱)، بررسی سواد اطلاعاتی دانشجویان سال آخر دوره کارشناسی دانشگاه الزهراء. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشکده مدیریت و اطلاع رسانی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران.
- ۲- پریرخ، م. و حسن زاده، ح. (۱۳۸۰)، سواد اطلاعاتی: پژوهشی پیرامون چگونگی سبک سواد

در پاسخ به هشتمین سؤال اساسی پژوهش مبنی بر « آیا آموزشهای ضمن خدمت تأثیری در ارتقای سواد اطلاعاتی کتابداران داشته است؟» نتایج نشان داد که ۵۴ درصد از پاسخهای کارکنان دوره گذرانده صحیح بود در حالیکه این نسبت برای کارکنان دوره نگذرانده برابر ۴۸/۸ درصد بود و براین اساس مشاهده شد که آموزشهای ضمن خدمت در ارتقای سواد اطلاعاتی کارکنان تا حدودی مؤثر بوده است و برای تأیید این موضوع نتایج نشان داد که ۸۰ درصد کارکنان نیاز زیادی به آموزش مهارتهای سواد اطلاعاتی مانند: آموزش در زمینه یافتن موضوع تحقیق، جستجو در منابع اطلاعاتی، گردآوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات و ارزیابی و آموزش مسایل حقوقی مربوط به اطلاعات دارند و ۹۲ درصد کارکنان معتقدند که دریافت اطلاعات علمی تأثیر بسیار زیادی در زمینه حرفه کتابداری در بهبود کارایی یک کتابدار دانشگاهی دارد و ۹۲ درصد کارکنان اهمیت آموزش ضمن خدمت کتابداری را در حد بسیار زیادی ارزیابی نموده اند.

بحث و نتیجه گیری

برای بررسی فرضیه پژوهش مبنی بر «سواد اطلاعاتی کتابداران دانشگاههای علوم پزشکی ایران، علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، شهید بهشتی و تربیت مدرس در حد مطلوبی است.» از نتایج اولین سؤال اساسی پژوهش استفاده شد. با توجه به مقادیر بدست آمده برای میزان سواد اطلاعاتی کارکنان کتابخانه های دانشگاهها (جدول ۱) مشاهده شد که میانگین شاخصهای ۱۸ گانه بر اساس اظهارات کارکنان با میانگین درصد پاسخهای صحیح به آزمون متفاوت است، با توجه به نتایج آزمون چهار گزینه ای ر جدول ۷ و با توجه به دو معیار محاسبه شده می توان گفت که میزان سواد اطلاعاتی کارکنان کتابخانه هر دانشگاه در حد متوسطی می باشد. در تحقیقات مشابه بر روی دانشجویان توسط پریرخ و حسن زاده و بختیارزاده صورت گرفت نتایج مشابهی بدست آمد (پریرخ و حسن

- کنندگان به منزله بخشی از برنامه ارتقای سواد اطلاعاتی، همایش آموزش استفاده کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها، مراکز اطلاع‌رسانی و موزه‌ها، مشهد ۱ و ۲ خرداد ۱۳۸۳، ص. ۴۹۵-۵۰۸.
- ۱۰- نظری، م.، (۱۳۸۴)، سواد اطلاعاتی، تهران، مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ص. ۴۲-۳۳ و ۶۲-۹۲.
- 11- American Library Association (1989) Presidential Committee on Information Literacy, Final report, Chicago, Ill, ALA., p.1.
- 12- Andretta, S., (2007), Phenomenography: a Conceptual framework for information literacy education, Aslib proceedings: new Information perspectives, 59(2):152-168.
- 13- Angeley, R., Purdue, J., (2001), Information Literacy: an overview. Available at :<http://www.ac.wvu.edu/~dialogue/issue6.html>.p.14
- 14- Bruce, C., Candy, P., (2000), Information Literacy Around The World. Advances in Programs and Research, Wagga Wagga, New south Wales: Charles strut university. P.25.
- 15- Maraise, J.J., (1992), Evaluation of Information Literacy as Product of Information Education. South African Journal of Library and Information Science, 60(2):75-79.
- 16- Sharkey, J., (2006), Towards Information Fluency: Applying a different model to an information literacy credit course, References Services Review. 34(1): 71-85.
- 17- Webber, S., Johnston, B., (2003), Information Literacy: Definitions and Models. <http://dis.shef.ac.uk/literacy/difinitions.htm>(4may2003).p.15
- اطلاعاتی. مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد. بهار و تابستان، ص. ۳۳۴-۳۱۷.
- ۳- جولاهی ساروی، ل.، (۱۳۸۵)، بررسی میزان سواد اطلاعاتی سرپرستاران در بیمارستانهای خصوصی شهر تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، دانشکده علوم انسانی واحد تهران شمال.
- ۴- زمانی، ع.، (۱۳۸۲)، استانداردهای سواد اطلاعاتی، فصلنامه اطلاع‌رسانی، ۱۹(۲و۱): ۳۴-۴۱.
- ۵- سوزا، ف.د.، (۱۳۷۵)، ایفلا: نیروی پشتیبانی آزادی بیان، دفاع از آزادی بیان مسئولیت همگان است، ترجمه فریبرز خسروی، در گزیده مقالات ایفلا ۹۵ (ترکیه ۲۱-۲۰ اوت ۱۹۹۵). تهران، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ص. ۱۴۲-۱۳۵.
- ۶- صیامیان، ح؛ شهبازی، ا.، (۱۳۸۳)، ویژگیهای با سواد اطلاعاتی در قرن بیست و یکم، همایش آموزش استفاده کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها، مراکز اطلاع‌رسانی و موزه‌ها، مشهد ۱ و ۲ خرداد ۱۳۸۳. مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مراکز اسناد آستان قدس رضوی، ص. ۴۴۲-۴۴۳.
- ۷- فورد، ب. ج.، (۱۳۷۴)، سواد اطلاعاتی به عنوان یک مانع، ترجمه ثریا قزل ایاق، در گزیده مقالات ایفلا (کوبا: ۲۷-۲۱ اوت ۱۹۹۴). تهران، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ص. ۲۳۴-۲۲۴.
- ۸- کورن، م.، (۱۳۷۸)، حق دسترسی به اطلاعات به عنوان شرطی برای پیشرفت بشر، ترجمه آتش جعفرنژاد، گزیده مقالات ایفلا ۹۷ (دانمارک: ۳۱ اوت - ۵ سپتامبر ۱۹۹۷). تهران، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ص. ۱۱۶-۹۰.
- ۹- موسوی چلک، ا.، (۱۳۸۳)، لزوم آموزش ارزیابی کیفیت منابع اینترنتی به کتابداران و استفاده

- 18- Westell, M., Ritchie, L., (1999),
Information Literacy Group:
Information Literacy Definitions and
Competencies, university of Calgary
library,
[http://www.ucalgary.ca/library/ILG/
workdef.html](http://www.ucalgary.ca/library/ILG/workdef.html) (20aug 2002).p.1

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی